

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

I

İZMİR - 1983

BEYHAKÎ HAYATI, ESERLERİ VE ŞAHSİYETİ

Nuri TOPALOĞLU

I. Hayatı

İslâm tarihinde meşhur muhaddis ve fakihler arasında yer alan Beyhaki'nin adı, Ahmed b. el-Huseyn b. Ali b. Abdillâh b. Mûsa, künyesi Ebû Bekir, nisbeleri el-Beyhaki, el-Husrevcirdi, el-Hurasânî'dir¹.

Beyhaki, Horasan'da Nisabur'un nahiyelerinden Beyhak'a² bağlı Husrevcird Köyünde doğmuştur³. Doğum tarihi çoğu kaynaklara göre 384/994 senesi Şaban ayıdır⁴. Sadece İbnü'l-Esir (630/1230), 387/997 de doğduğunu kaydediyor⁵. Ölümü 458/1066) da ve ömrü 74 sene⁶ olduğuna göre 384/994 yılında doğduğunda şüphe yoktur.

Beyhaki ilk tahsilini Beyhak'ta yaptı. Çocukluğundan itibaren Horasan'da devrin alimlerinden hadis dinledi ve yazdı. Sonra fıkıh tahsil etti hadis ve fıkıhda emsallerini geçti⁷. Usûl

- (1) Kehhâle, Ömer Rıza, Mu'cemü'l-Müellifin, I-XV, Dimeşk, 1957, I/206, Zirikli, Hayruddin, el-A'lâm, I-XI, Beyrut, 19, I/113
- (2) Beyhak, Nisabûr'a bağlı 300 den fazla köyün meydana getirdiği bölgeye verilen isimdir. Bu köylerin en büyüğü Husrevcird'dir.
- (3) İbn Asakir, Ebü'l-Kasım Ali b. Hasen b. Hibetillâh ed-Dimeşki (571/1175), Tebyinü ^{Kızıbi'l-}Kizbi'l-Müfteri, 266; Ebü'l-Fidâ, İsmail b. Ali b. Mahmud b. Muhammed (732/1331), el-Muhtasar Fi Ahbâri'l-Beşer, II/194; Yakût, Şihâbuddîn Ebu Abdillah Yâkût b. Abdillâh el-Hamevi er-Rûmi (626/1229), Mu'cemü'l-Büldân, I-VI, Tahran, 1965, I/804.
- (4) İbn Asâkir, Tebyin, 266; İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed (681/1282), Vefeyâtü'l-A'yân, I-VIII, Beyrut, Tarihsiz, I/58
- (5) İbnü'l-Esir, Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Abdilkerim el-Cezerî (630/1232), el-Kâmil fi't-Târih, I-XIII, Beyrut, 1965, X/52.
- (6) İbn Asâkir, Tebyin, 266.
- (7) İbn Hallikân, Vefeyat, I/58; Zirikli, el-A'lâm, I/113.

çalışmaları yanında⁸, Eş'ari âlimlerden kelâm tahsil etti⁹.

Horasan'daki bu tahsilinden sonra hadis öğrenmek üzere Irak, Cibal¹⁰ ve Hicaz'a seyahat etti¹¹. Bu bölgelerde, Bağdad, Kûfe, Mekke ve başka şehirlerde muhtelif hocalardan hadis ve fıkıh okudu¹². Bu arada, Selçuklu vezîri Amîdülmülk'ün (455/1063) Eş'arilere baskısı yüzünden Beyhakî, İmâmülharameyn el-Cüveynî (478/1085) ve Ebü'l-Kâsım el-Kuşeyrî (463/1071) Hicaz'a gitmek mecburiyetinde kaldılar. Böylece o sene hacda onlarla birlikte yüzlerce ilim adamı toplanmıştı¹³.

Beyhak'ta otururken, ömrünün sonlarına doğru 441/1049 yılında zamanın ilim adamları, Ma'rifetü's-Sünen ve'l-Âsâr adlı kitabını dinlemek üzere Beyhakî'yi Nisâbur'a davet ettiler¹⁴. Devrin ileri gelen alimleri ve fakihler O'nun bu ilim meclisinde hazır bulundu. İlmî seviyesini görünce O'nu çok beğenmişler ve takdir etmişlerdir¹⁵. Böylece vefatına kadar Nisâbur'da kaldı¹⁶.

Kaynakların çoğuna göre, Beyhakî, Nisâbur'da 10 Cemaziyevvel 458/9 Nisan 1065 tarihinde Cumartesi günü¹⁷ vefat etmiştir¹⁸. Sadece Yâkût 454/1062 de öldüğünü kaydediyorsa

(8) İbn Asâkir, Tebyîn, 266.

(9) Encyclopedie de L'İslâm, Leiden, 1960, I/1164.

(10) Cibal, İsfahan, Rey, Hemedan ve Kazvîn şehirlerinin bulunduğu bölgedir. (Kazvîni, Âsârü'l-Bilâd, 341)

(11) İbn Asâkir, Tebyîn 266; İbh Hallikân, Vefeyât, I/58.

(12) Mu'cemül-Büldân, I/804; el-Muhtasar, II/194 el-A'lâm, I/113.

(13) es-Sübki, Ebü Nasr Abdülvehhâb b. Ali b. Abdilkâfi (771/1369), Tabakâtü's-Şâfi'yyeti'l-Kübrâ, IV/8; Şerefeddin, Muhammed, «Selçukiler Devrinde Mezâhib» Türkiyât Mecmuası, C. I, (İst. 1925), I/104.

(14) Tebyîn, 266; Mu'cemül-Büldân, I/805; Vefeyât, III/206; Zehebî (748/1347), Siyeru'n-Nübelâ, Topkapı Sultan Ahmed Ktp. No: 2910, I/182, Brockmann, Prof. Dr. Ç. Supplementband (S), I/619. İslâm Ansiklopedisinde ise, Kitâbü Nusûsi'l-İmâmi's-Şâfi'i adlı eserini okutmak için çağrıldığı söyleniyor. (İ. A. II/582).

(15) İbn Asâkir, Tebyîn, 266.

(16) Zirikli, el-A'lâm, I/113.

(17) İbn Asâkir, Tebyîn 267.

(18) İstifade ettiğimiz kaynakların çoğunda ölüm tarihi bu şekildedir.

da¹⁹ bunun yanlış olduğu açıktır. Nâşî Beyhak'a nakledilerek doğduğu köy olan Husrevcird'e defnedilmiştir²⁰. Yâkût ve Sübki'nin bir rivâyetine göre ise ömrünün sonlarında Beyhak'a dönmüş ve orada vefat etmiştir²¹.

II. Beyhakî'nin Hocaları

Beyhakî yüzden fazla hocadan ders almıştır²². Bunlar, kendilerinden hadis, fıkıh, usûl ve kelâm gibi İslâmî ilimleri tahsil ettiği hocalarıdır. Yoksa hadis ıstılahında «şeyh» tabir edilen, kendilerinden hadis aldığı kimseler ise çok daha fazladır. Bu kısa Araştırmamızda hocalarından sadece 16 tanesini tesbit edebildik. Şimdi onları şehirlere göre gruplara ayırıp kısaca tanıtmaya çalışacağız.

A. Horasan'da

1— Hakim Nisabûrî (321-405/933/1014)

İbnü'l-Beyyi' diye de bilinen Hakim Nisabûrî'nin adı Ebû âbdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. Hamdevyh'dir²³. Hadiste Beyhakî'nin en büyük Hocasıdır²⁴. Nisabûr'da kendisinden çok hadis almış, daha sonra ise çeşitli ilimlerde O'nu geçmiştir²⁵.

Fıkıhta Şafii olan²⁶ büyük hadis hafızı Hakim Nisabûrî hadislerin sahihini, zayıfını en iyi bilen muhaddislerdendi²⁷.

(19) Yâkût, Mu'cemü'l-Büldân, I/805.

(20) İbnü'l-Esir, el-Lübâb, I/202, İbn Hallikân, Vefeyât, I/58, Zehebî, Tezkiratü'l-Huffâz, III/1134, es-Sübki, Tabakât, IV/II, İbn Kesîr, el-Bidâye, XII/94, İbnü'l-İmâd, Şezerat, III 304, Kettâni, er-Risale, 33, Abdülaziz ed-Dehlevî, Bustânu'l-Muhaddisin, 62,

(21) Yâkut, Mu'cemü'l-Büldân, 1/850, es-Sübki, Tabakât, IV/10,

(22) Tabakat IV/8.

(23) Hakim Nasabûrî hakkında daha geniş bilgi için bkz. Târîhu Bağdad V/473, Teyin 227, Vefeyat IV/280, Tezkire III/1039, el-İber III/91, Tabakât, IV/155, el-Bidaye XI/355, en-Nücûm IV/238, Şezerat III/176, Siyer XI/34, Gâye II/184 Mu'cem X/238, el-A'lâm VII/101.

(24) el-Lübâb I/202, Tabakat IV/8, Tezkire III/1132, el-İber III/242 el Bidaye XII/94, Büstan 61, er-risale 21.

(25) Tebyin 266, Mu'cemü'l-Büldan I/804, Tezkire III/1132, el-bidaye XII/94.

(26) Tabakat IV/155, Mu'cem X/238.

(27) Mu'cem X/238, el-A'lâm VII/101.

Bununla beraber şiiğe meylettığı ve ömrünün sonuna doğru kendisine gaflet arız olduğu, dolayısıyla el-Müstedrek'e bazı zayıf hattâ uydurma hadisler aldığı söyleniyor²⁸.

2— İbn Fûrek (...—406/...—1015)

Asıl adı, Ebû Bekir Muhammed b. el-Huseyn²⁹ el-Ensâri el-İsfahâni olup Beyhaki'nin Horasan'daki hocalarındandır³⁰.

İbn Fûrek, şafii fakihî, usûl, kelâm ve ricâl alimi, vaiz, müfessir ve edip idi³¹.

3— Ebû Tâhir ez-Ziyâdi (317-410/929-1019)

Muhammed b. Muhammed b. Mahmiş b. Ali en-Nisabûri de Beyhaki'nin, Horasan'da ders aldığı hocalarındandır³². Ebû Tâhir ez-Ziyâdi Nisabur'lu şafii fakihî, muhaddis ve edip bir alimdir³³.

4— Ebü'l-Feth el-'Umerî (...—444/...—1052)

Nâsır b. el-Huseyn b. Muhammed el-Kureşî el-Merzевî de Beyhaki'nin fikihta hocasıdır³⁴.

5— Ebû Abdirrahman el-Ezdi (325-412/936-1021)

Muhammed b. el-Huseyn b. Muhammed b. Mûsa es-Sülemî en-Nisabûri de Beyhaki'nin hocalarından olup³⁵ muhaddis, müfessir ve tarihçiydi³⁶.

(28) Mizanu'l-İ'tidal III/608, Ma'rifetü Ulûmi'l-Hadis (Tezkiretü'l-Müssannif, z.)

(29) Tezkire III/1068 de el-Hasen.

(30) Tezkire III/1132, Tabakat IV/8, Menakıb. Şafii (Muk.) 46.

(31) Tezkire III/1065, Tabakât IV/8127, Mu'cem IX/208, el-A'lâm VI/313, Geniş bilgi için bkz: Siyer XI/94, Tebyîn 232.

(22) Tezkire III/1132, Tabakat IV/8, Bustan 61.

(33) Bkz. Tezkire III/1050, el-İber III/103, Tabakat IV/198, Şezerat III/192, Mu'cem XI/298, el-A'lâm VII/245.

(34) el-Lûbab I/202, Vefeyat I/58, Tabakat IV/8.) Ebü'l-Feth el-Umerî hakkında daha geniş malûmat için bkz. el-İber III/208, Şezerat III/272, Mu'cem XIII/69, el-A'lâm VIII/310.

(35) Tezkire III/1132, Tabakat IV/8.

(36) Geniş bilgi için bkz: Tezkire III/1046, el-İber III/109, Tabakat IV/143, Mu'cem IX/258, el-A'lâm VI/330.

6— Ebû Ali er-Rûzbarî (...—403/...—1012)

el-Huseyn b. Muhammed b. Ali et-Tûsi sûfi idi³⁷.

7— Abdullah b. Yûsuf el-Cüveynî (...—438/...—1046)

Ebû Muhammed Abdullah b. Yûsuf b. Bânveyh asrında, fıkıh, usûl ve tefsirde Nisabur'un en büyük alimlerinden idi³⁸.

8— İbn Ebi İshâk el-Müzekkî (...—414/...—1023)

Ebû Zekerıyya Yahya b. İbrahim b. Muhammed b. Ebi İshâk el-Müzekkî en-Nisabûrî, Beyhaki'nin Horasanda'ki hocalarından olup³⁹ zühd ve takva sahibi bir muhaddis idi⁴⁰.

B. Bağdat'ta

1. eş-Şerif er-Radî (359-406/969-1015)

Beyhaki, Ebü'l-Hasen Muhammed b. el-Huseyn b. müsa el-Alevî el-Müsevi'den Bağdat'ta okumuştur⁴¹.

2. İbn Yakub el-İyadî (307-416/919-1025)

Ebü'l Kasım Ali b. Muhammed b. Ali b. Yakub b. Yûsuf el-İyadî maliki fakihî olduğuna göre fıkıh almış olmalıdır⁴².

3. İbn Bişrân es-Sükkerî (328-415/939-1024)

Ebü'l-Huseyn Ali b. Muhammed b. Abdillâh el-Bağdadi Beykiye Bağdat'ta hocalık yapmıştır⁴³.

(37) Tezkire III/1132, el-Iber III/85, Tabakat IV/8, Şezerat III/168 Bustan 61.

Fazla bilgi için bkz: el-Lübab II/41, Tezkire III/1078 el-Iber III/85, Şezerat III/168.

(38) Siyer XI/135, Tezkire III/1132, Menakıbü's-Şâfiyye (Mukad.) 46. Bknz: Tebyîn 217.

(39) Tabakat IV/8.

(40) el-Iber III/118, Şezerat III/202. Geniş bilgi için ayrıca bkz: Siyer XI/182, Tezkire III/1058, Mu'cem XIII/181.

(41) Tezkire III/1132, el-Iber III/242, Tabakat IV/8, Şezerat III/304. Bkz. Tarihü Bağdat II/246, el-Lübab III/268, Vefeyat IV/414, el-Iber III/95, el-Bidaye XII/30, Mu'cem IX/261, el-A'lâm VI/329.

(42) Tezrire III/1132, Siyer XI/182. Geniş bilgi için bkz. Tarihü Bağdat XII/97, el-Lübab I/96.

(43) Tezkire III/1132, Tabakat IV/8, Siyer XI/182. Hakkında geniş bilgi için bkz: el-Iber III/120, Şezerat III/203.

4. Hilâl Haffâr (322-414/933-1023)

Ebü'l-Feth Hilâl b. Muhammed b. Ca'fer b. Sa'dan da Beyhaki'nin Bağdat'ta okuduğu hocalarındandır⁴⁴.

C. Mekke'de

1. İbn Fûrâs el-Mekki (312-405/924-1014)

Ebü'l-Hasen Ahmed b. İbrahim b. Fûras el-Abkasi⁴⁵, Beyhaki bu zattan Mekke'de okumuştur⁴⁶.

2. İbn. Nazîf (341-431/952-1039)

Ebü Abdillâh Muhammed b. Fazl b. Nazîf el-Mısri el-Ferrâ⁴⁷ Beyhaki bu Mısır'lı şafii alimle Mekke'de görüşmüş ve O'ndan ders almıştır.

D. Kûfe'de

İbn Nezîr (...?/...?)

Ebü Muhammed Cenâh b. Nezîr b. Cenâh el-Muhâribi Kûfe'de okuduğu hocasıdır⁴⁹.

III Beyhaki'nin Talebeleri

Anladığımız kadarıyla Beyhaki, tedrisle pek fazla meşgul olmamıştır. Bununla beraber O'nun hadis ve fıkihtaki derin ilminden istifade eden, O'ndan bu ilimleri alan talebeleri de yok değildir. Bu bölümde de talebelerini kısaca tanıtmaya çalışacağız.

1. İbnü'l-Beyhaki (...—507/...—1113)

Ebü Ali, İsmail b. Ahmed b. el-Huseyn el-Beyhaki babasının

(44) Tezkire III/1132, el-Ibar III/242, Siyer XI/182, Tabakat IV/8, Şezerat III/305. Bilgi için bkz. Tarîhu Bağdat XIV/75, Tezkire III/1057, Siyer XI/63, el-Iber III/118, Şezerat III/201.

(45) Tezkire III/1132, Mu'cem'L-Büldan I/635.

(46) Hakkında geniş bilgi için bkz: el-Lübab II/317, Mu'cemü'l-Büldan III/807, el-Iber III/89, Şezerat III/173.

(47) Tabakat IV/8. Bkz: el-Iber III/176, Şezerat III/249.

(48) Tabakât, IV/8

(49) Tezkire III/1132, Siyer XI/182.

dan ilim tahsil ederek, talebeleri arasında yer almıştır⁵⁰.

2. Ebû İsmail el-Ensâri (396-481/1005-1088)

Şeyhulislâm Abdullah b. Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Herevî İbn Mett⁵¹ diye de bilinir. Zamanında Horasan şeyhi, sûfi ve hanbelî mezhebine mensup bir alimdi⁵².

3. İbn Mende (434-511/1043-1117)

Meşhur muhaddis ve fakihlerden olan Ebû Zekeriyya Yahya b. Abdilvahhâb b. Muhammed b. İshak el-isfahani Beyhaki' den ders almıştır⁵³.

4. Ebü'l-Hasen el-Beyhaki (449-523/1057-1128)

Ubeydullah b. Muhammed b. Ahmed b. el-Huseyn el-Beyhaki ise torunu ve talebesidir⁵⁴.

5. Ebû Abdillâh el-Fürâvî (...—530/...—1135)

Muhammed b. Fadl b. Ahmed es-Sâidi en-Nisabûri hadiste Beyhaki'nin talebesidir; O'nun bir çok kitabını rivayet etmiştir⁵⁵.

6. Ebü'l-Muzaffer el-Kuşeyri (445-532/1053-1137)

Abdülmün'im b. Abdilkerim b. Hevâzin en-Nisabûri de Beyhaki'nin hadiste talebesidir⁵⁶.

(50) Tezkire III/1135, Tabakat IV/9, Bkz: el-Kâmil X/499, el-Bidaye XII/176, en-Nücüm V/205.

(51) Tezkire III/1135.

(52) Fazla bilgi için bkz: el-Kamil X/168, el-Bidaye XII/176, Tezkire III/1183, el-Iber III/297, en-Nücüm V/127, Şezerat III/365, Brock. S I/773, Mu'cem VI/133, el-A'lâm IV/267. Topaloğlu, Selçuklu Muhaddisleri, 67.

(53) Vefeyat VI/169. Bkz: el-Kamil X/546, Vefeyat II/225, V/217, Tezkire IV/1250, el-Iber IV/25, Şezerat IV/32, er-Risale 90, en-Nücüm V/214, Mu'cem XIII/210, el-A'lâm IX/194, Ğayetü'n-Nihaye II/374.

(54) Tezkire III/1135. Bkz: el-Iber IV/54, Şezerat IV/67.

(55) el-Füravî hakkında bilgi için bkz: Teby'n 322, Vefeyat IV/290, el-Kamil XI/46, Mu'cemü'l-Büldan II/352, el-Iber IV/83, el-Bidaye XII/221, Şezerat IV/96, Esmâü'l-Müellifin II/87, Mu'cem XI/127, el-A'lâm VII/221.

(56) Vefeyat I/58. Bkz: Tezkire IV/1277, el-Iber IV/88, el-Bidaye XII/213, Şezerat IV/99.

7. Ebü'l-Kasım eş-Şehâmi (...—533/...—1137)

Zahir b. Tahir b. Muhammed en-Nisabûri de hadiste talebesidir⁵⁷.

8. İbn Futayme (450-536/1058-1141)

Esas adı el-Huseyn b. Ahmed b. ali b. el-Huseyn el-Beyhâki'dir⁵⁸.

9. Ebû Muhammed el-Huvârî (445-536/1053-1141)

İsmi Abdülcebbar b. Muhammed b. Ahmed el-Beyhâki'dir⁵⁹.

10. Ebü'l-Meâli el-fârisî (448-539/1056-1144)

Muhammed b. İsmâil b. Muhammed b. el-Huseyn en-Nisabûri'talebelerindedir⁶⁰.

11. Abdülhamid b. Muhammed b. Ahmed el-Beyhâki⁶¹.12. Abdülcebbar b. Abdilvahhab ed-Dehhân⁶².

IV Beyhâki'nin Eserleri

Devrin alimleri arasında ilmiyle temayüz eden Beyhâki daha ziyade tasnifle meşgul olmuştur. Hadis ve fıkıh ilimlerine vukufta olduğu kadar tasnifte de devrindeki alimler arasında eşsiz idi⁶³. Öyle ki kendisinden önce kimsenin ulaşamadığı sayıda, 1000 kadar kitap te'lif ve tasnif etmiştir⁶⁴. Buna küçük-büyük bütün eserleri dahil olup, kesin olarak, sayısını ve isimlerini bilmiyoruz. Bu araştırmamızda sadece 41 tanesini

(57) Vefeyat I/58, Tezkire III/1135, Tabakat IV/9. Hakkında geniş bilgi için bkz: el-Kamil XI/71, Vefeyat IV/9, el-Iber IV/91, el-Bidaye XII/215, Keşf 370, Şezerat IV/102, er-Risale 100, Mu'cem IV/179, el-A'lâm III/70.

(58) Mu'cemü'l- Büldan I/805, II/441, Siyer XII/159.

(59) Tezkire III/1135 Tabakat IV/9, Siyer XI/183. Hakkında geniş bilgi için bkz: Mu'cemü'l-Büldan II/479, el-Iber IV/99, Şezerat, IV/113.

(60) Tezkire III/1135, Siyer XI/183, Bkz: el-Iber IV/109, en-Nücüm V/276, Şezerat IV/124.

(61) Tezkire III/1135, Siyer XI/183.

(62) Tezkire III/1135, Siyer XI/183.

(63) el-Bidaye XII/94.

(64) Tebyîn 266... Beyhâki'nin 1000 kadar eseri olduğu kaynakların çoğunda yer almaktadır.

tesbit edebildik. Bunları :

- a) Basılanlar
- b) Yazma halindeki
- c) Bilinmeyenler

diye üç gruba ayırarak kısaca tanıtmaya çalışacağız.

A. Basılanlar

1. es-Sünenü'l-Kübrâ⁶⁵

es-Sünenü'l-Kebir de denen bu büyük eser sadece Beyhaki'nin eserlerinin değil, bildiğimiz kadarıyla sünenlerin de en büyüğüdür. Ahkâm hadislerinin çoğunu içine almaktadır⁶⁶. Sübki'nin ifadesiyle «bu kadar hacimli olduğu halde, plân ve tertip bakımından, hadis sahasında benzeri güzel bir eser tasnif edilmemiştir»⁶⁷.

Brockelmann, Beyhaki'nin diğer eseri Ma'rifetü's-Sünen ve'l-Âsârı bununla aynı eser olarak göstermiş⁶⁸, bu hata İ. A.'nde de tekrarlanmış olup⁶⁹ aslında bunlar ayrı ayrı eserlerdir.

2. Delâilü'n-Nübüvve⁷⁰.

Uzun adı Delâilü'n-Nübüvve ve Ma'rifetü Ahvâli Sahibi's-Şeria'dır⁷¹.

3. Ma'rifetü's-Sünen ve'l-Âsâr⁷²

Sübki, Beyhaki'nin bu eseriyle, ma'rifetü's-Şâfiî bi's-sünen ve'l-Âsâr demek istediğini ve hiçbir şâfiî fakihinin bundan müstağni kalamıyacağını beyan ediyor⁷³.

(65) el-Kamil X/52, el-Lübab I/202, Keşf II/1007, er-Risale 33, Broc. G I/447 S I/619.

(66) er-Risale 33.

(67) Tabakat IV/8.

(68) Broc, S I/619.

(69) İ.A. II/582.

(70) Keşf I/760... ve diğer kaynaklar.

(71) Menakıbü's-Şafiî I/8.

(72) el-Lübab I/202, Vefeyat I/58, Keşf II/739, er-Risale 34.

(73) Tabakat IV/8, Brock. S I/619.

4. Kitabu'l-Esmâ ve's-sifât⁷⁴

5. Menâkıbü'l-İmâmi's-Şâfiî⁷⁵

Bu eser hakkında Nevevi (H. 676) şöyle demiştir: «İmam Şâfiînin büyüklüğünü ve menkıbelerini sahih senetler ve açık delillerle anlatması bakımından bu konudaki eserlerin en güzelidir.»⁷⁶

6.

6. Kitabu'l-i'tikad ve'l-Hidaye ilâ Sebili'r-Reşâd⁷⁷.

Beyhaki bu eserinde, mükellef bir kişinin inanması gereken prensipleri ve bilmesi gereken usûl ve fûrû' kaidelerini tasnif ettiğini söylüyor⁷⁸.

7. Ahkâmu'l-Kur'ân⁷⁹.

Beyhaki bu eserinde İmam şâfiî'nin Kur'an ahkâmına dair sözlerini toplamıştır⁸⁰.

8. Kitabü'l-Ba'si ve'N-Nüşûr⁸¹

9. el-Kıraatü Halfe'l-İmam⁸²

10. el-Medhal ile's-Süneni'l-Kübrâ⁸³

11. Kitabü Mâ verade fi Hayâti'l-Enbiyâi ba'de vefatihim⁸⁴

B. Yazma halindekiler

1. el-Câmiu'l-Musannaf fi Şuabi'l-İman⁸⁵

Beyhaki'nin eserleri arasında kaynak olarak en çok kullanılanı budur. Burada imanın şubelerine dair hadisleri tasnif etmiştir.

(74) Vefeyat IV/291, Hed. Arif. I/78, el-A'lâm I/113, Brock. S I/619.

(75) Mu'cemü'l-Büldân I/805, Keşf II/1839, Esmâü'l-Müellifin I/78.

(76) Menâkıbü's-Şâfiî (Mukad.) 47.

(77) Mu'cemü'l-Büldân I/805, Esmâü'l-Müellifin I/78, er-Risale 33.

(78) Keşf II/1393.

(79) Tabakat IV/10, Brock. S I/619.

(80) Brock. S I/619.

(81) Vefeyat IV/291, el-Bidaye XII/94, er-Risale 34, el-A'lâm I/113.

(82) el-A'lâm I/113, Brock. S I/619, Mu'cemü Mat. Arabiyye I/621.

(83) Esmâü'l-Müellifin I/78, er-Risale 34.

(84) Keşf II/1455, Esmâü'l-Müellifin I/78, Brock. G I/447, S I/619.

(85) Beyhaki'nin eserlerini veren kaynakların aşağı-yukarı hepsinde ismi geçmektedir.

2. el-Hilâfiyyât beyne'l-Hanefiyye ve's-Şâfiyye⁸⁶
3. Kitabü'z-Zühdi'l-Kebîr⁸⁷
4. es-Sünenü's-Suğrâ⁸⁸
5. Kitabu'l-Âdâb⁸⁹
6. İsbâtü Azâbi'l-Kabr⁹⁰
7. Tahricü Ahâdisi'l-Ümm⁹¹

C. Bilinmeyenler

Beyhaki'nin eserlerinden isimlerini tesbit ettiğimiz ancak yazma halinde bugün mevcut olup olmadığını bilmediğimiz diğer eserleri de şunlardır;

1. Menakıbü'l-İmâm Ahmed⁹²
2. Kitabu'd-Deavâti'l-Kebîr⁹³
3. Kitabu'd-Deavâti's-Sagîr⁹⁴
4. Meâlimü's-Sünen⁹⁵
5. el-Mebsût (Nüsûsu's-Şâfiî)⁹⁶

10 cilt kadar tutan bu eseriyle Şâfiinin delillerini (naslarını) ilk defa cemedan Beyhaki olmuştur⁹⁷.

6. el-Musannaf fi Fazâili's-Sahabe⁹⁸
7. Fezâilü'l-Evkât⁹⁹
8. et-Tergîb ve't-Terhib¹⁰⁰
9. el-Erbeûne'l-Kübrâ¹⁰¹

Ahlâka dair 100 hadisi muhtevî olan bu eserini 40 bab

(86) Tezkire III/1133, Keşî I/721, Esmâü'l-Müellifin I/78, er-Risale34

(87) Tezkire III/1133, Tabakat IV/8, Esmâü'l-Müellifin I/78, S I/619.

(88) Mu'cemü'l-üldan el-lübab I/202, Vefeyat I/58, GAL I/447. v.s.

(89) Mu'cemü'l-Büldan I/805, el-A'lâm I/113, GAL I/447.

(90) Keşf I/9, Esmâü'l-Müellifin I/878, Erock. S I/619.

(91) GAL I/447, S I/619.

(92) Vefeyat I/58, Keşf II/1836, Şezerat III/305,...

(93) Esmâü'l-Müellifin I/78, er-Risale 33,...

(94) Vefeyat IV/291, Tabakta IV/10, Şezerat III/305.

(95) Keşf II/1726, Esmâü'l-Müellifin I/78.

(96) Mu'cemü'l-Büldan I/805, Vefeyat IV/291...

(97) Şezerat III/305.

(98) Mu'cemü'l-Büldan I/805, Esmâü'l-Müellifin I/78, el-A'lâm I/113.

(99) Mu'cemü'l-Büldan I/805, GAL I/447 S I/619.

(100) Tezkire III/1133, Şezerat II/305, el-A'lâm I/113.

(101) Tezkire III/1133, Keşf I/53, Esmâü'l-Müellifin I/78.

olarak tertip etmiştir¹⁰².

10. el-erbeüne's-Suğrâ¹⁰³
11. Beyânu Hatai Men Ahtae ale's-Şâfii¹⁰⁴
12. Kitâbu'r-Ru'yâ¹⁰⁵
13. Kitâbu'l-Esrâ¹⁰⁶
14. el-Mu'tekad¹⁰⁷
15. Kitâbu'l-Meârif¹⁰⁸
16. el-İntikâd ale's-Şâfii¹⁰⁹
17. Tergîbü's-Salâh¹¹⁰
18. Cimâu Ebvâbi Vücûhi Kiraati'l-Kur'an¹¹¹
19. Yenâbiu'l-Usûl¹¹²
20. Ma'rifetü Ulûmi'l-Hadis¹¹³
21. el-Muhît¹¹⁴
22. Kitabu'l-Esrâr¹¹⁵
23. Câmiu't-Tevârih¹¹⁶
24. Vezir Amidülmülk (455/1063)e yazdığı, Eş'arileri takip etmemesi hususundaki rica mektubu (risale)¹¹⁷
25. İmamü'l-Harameyn el-Cüveynî (478/1085)'ye mektubu (risale)¹¹⁸

(102) Keşf I/53.

(103) Tezkire III/1133.

(104) Keşf I/261, Esmâü'l-Müellifin I/78.

(105) Tezkire III/1133.

(106) Tezkire III/1133, Tabakat IV/10.

(107) Tezkire III/1133, Tabakat IV/10.

(108) Şezerat III/305, el-A'lâm I/113.

(109) Keşf I/175.

(110) Keşf I/400, Esmâü'l-Müellifin I/78.

(111) Esmâü'l-Müellifin I/78.

(112) Keşf II/2051, Esmâü'l-Müellifin I/78. Kâtip Çelebi müellifini Ebü'l-Kasım künyeli ve hanefi olarak göstermiş diğer kısımları ise Beyhakî'nin ismine uyuyor, yanlışlık olması muhtemel.

(113) Mu'cemü'l-Büldan I/805.

(114) Keşf II/1621, Esmâü'l-Müellifin I/78.

(115) Esmâü'l-Müellifin I/78. Bu eseri farsçadır.

(116) Esmâü'l-Müellifin I/78. Bu eseri farsçadır.

(117) Brock. S I/619.

(118) Brock. S I/619.

V. Beyhaki'nin İlmî Şahsiyeti

Beyhaki, hadiste ve şâfiî fıkhında devrinin en büyük alimlerinden¹¹⁹. Anlayış ve kavrayışta (itkân ve zabt) benzeri yoktu. Hâkim Nisabûri'nin en büyük talebesi olup sonradan çeşitli ilim dallarında O'nu geçmiştir¹²⁰. Beyhaki en çok hadis ilminde derinleşti ve bu sahada şöhret buldu¹²¹. Eserlerinde hadis ve fikhul-hadisi bir arada yürüttü. Hadislerin illetlerini, sahihini, zayıfını göstermiş, hadisler arasında görünen farklılıkları te'lif yönleri üzerinde durmuş, yerine göre dille ilgili açıklamalarda bulunmuştur¹²².

İyi niyetli, zekî ve hıfzı kuvvetli olduğu için Allâh ilmine bereket ihsan buyurmuştu¹²³. Bu sayede kendisinden, daha önce benzerleri te'lif edilmemiş eserler yâdigâr kaldı¹²⁴. Bütün eserlerinde, mevzû olarak bildiği hiçbir hadisi tahriç etmemeyi prensip kabul etti ve buna titizlikle uydu¹²⁵.

Zirikli'nin nakline göre, Zehebî: «Beyhaki isteseydi, geniş ilmi sayesinde müstakil bir mezhep kurabilirdi» demiştir¹²⁶.

Böylesine derin bir ilme ve âli isnadlara sahip olduğu halde, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin sünenlerini temin edememişti. Bu eserler O'nda yoktu¹²⁷. Fakat O'nun yanında Hâkim en-Nisabûri vardı, O'ndan çok hadis aldı¹²⁸. Hadisteki dairesi büyük değildi ama merviyâtı bereketli idi. Babları ve ricali iyi bildiği için de, hadisleri işleyişi (tasarrufu) güzeldi¹²⁹.

Beyhaki, hadis ve fıkıh yanında, usûl ve kelâm ilimlerinde de temayüz etmişti.¹³⁰ Usûl ve fûrûda Şafii mezhebine en çok

(119) el-Kâmil, X/52, el-Muhtasar, II/94; Âsârü'l-Bilâd, 339.

(120) Tebyîn 266, Mu'vemû'l-Büldân I/804, el-Bidaye XII/94.

(121) Vefeyat IV/291.

(122) Tebyîn 266, Bustânü'l-Muhaddisîn 62.

(123) Tezkire III/1132, Bustânü'l-Muhaddisîn 62.

(124) Tebyîn 266, Tabakat IV/9, er-Risale 33.

(125) er-Risale 33.

(126) Siyeru'n-Nübelâ XI/183, el-A'lâm I/113.

(127) Tezkire III/1132, Siyer XI/182, Tabakatu Huffâzi'l-Hadis 123...

(128) Tezkire III/1132,

(129) Tabakat IV/9.

(130) el-Bidaye XII/94, İ.A. II/582.

yardım eden, ilim dağlarından bir dağdı¹³¹. O'nun şâfiî mezhebindeki yerini en güzel bir şekilde ifade eden İmamü'l-Harameyn el-Cüveynî (478-1085) olmuştur. Bütün kaynaklarda yer alan ve çok meşhur olan bu sözünde el-Cüveynî Beyhaki hakkında şöyle diyor: «Beyhaki'den başka İmam Şafii'ye minnet borcu olmayan hiçbir şafil yoktur; ancak, mezhebine yardımcı olan eserlerinden dolayı imam Şafii'nin Beyhaki'ye minnet borcu vardır.»¹³² O'nun bu yardım ve te'yidi ile şafii mezhebi bir kat daha tutulmuş ve revaç bulmuştur¹³³.

Bu meyanda, anlatılan bazı kıssalar Beyhaki-Şafii münasebetini dile getirmesi bakımından konumuza ışık tutmaktadır. Şöyle ki, oğlu Ebû İsmail'in naklettiğine göre Beyhaki «Ma'ritü's-Sünen ve'l-Âsâr'ı te'lif başlayıp bir kaç cüzünü temize çektiğim zaman, en yakın arkadaşlarımdan fakih Ebû Muhammed Ahmed b. Ali şöyle dedi» demiş ve adigeçen fakihin şu sözlerini nakletmiştir. «Rüyamda Şafiiyi gördüm; elinde bu kitaptan bazı cüzler vardı. Bugün fakih Ahmed'in kitabından 7 cüz yazdık diyordu.»¹³⁴

Ömer b. Muhammed adındaki bir diğer fakih de rüyasında İmam Şafii'yi, Husrevcird'de, el-Câmi' mescidinde bir serir üzerine oturmuş ve «bugün fakih Ahmed'in kitabından şu hadisleri öğrendim» derken görmüştür¹³⁵. Fakih Muhammed b. Abdilaziz el-Mervezi de şöyle demiştir; «Rüyamda gökyüzüne yükselen nurlu bir sandık gördüm, bu nedir diye sordum. Bu, Beyhaki'nin eserleridir denildi.»¹³⁶

Sübki Tabakatında, Zehebi'ye göre Şafii'nin nasslarını (delillerini) ilk toplayanın Beyhaki olduğunu belirttikten sonra, hocasının bu görüşüne katılmadığını şöyle ifade ediyor:»... Bilâkis onları toplayanların sonuncusudur. Bu itibarla daha öncekilerin kitaplarındakilerin çoğunu içine almıştır. O'ndan sonra

(131) Vefeyat IV/291, Tabakat IV/3, Şezerat III/305.

(132) Tebyin 266, Vefeyat I/58, Tezkire III/1133, Tabakat IV/10, Siyer XI/183, Âsâru'l-Bilâd 339, Şezerat III/305, el-A'lâm I/113...

(133) Bustanu'l-Muhaddisin 62.

(134) Tebyin 267, Siyer XI/183, Tabkat IV/II, Bustan 62.

(135) Tebyin 267 Siyer XI/183 Âsâru'l-Bilâel 339, Bustan 62.

(136) Tebyin 267, Siyer XI/183, Âsâru'l-Bilâd 339, Bustan 62.

Şâfi'i naslarını toplayan birisini bilmiyorum»¹³⁷

Kaynaklara istinaden, Beyhaki'nin ilmi şahsiyetine dair verdiğimiz bu malûmattan sonra, O'nun dinî yaşayışına da bir kaç cümle ile temas etmek istiyoruz. Beyhaki ilimle ameli bir arada yürüten bir alim olarak çok ibadet ederdi¹³⁸. Zühd ve takva sahibiydi, aza kanaat ederdi¹³⁹. Bir rivayete göre, ölümünden önceki 30 yılını devamlı oruç tutarak geçirmiştir¹⁴⁰.

Netice

Beyhaki islâm tarihinin sayılı muhaddis ve fakihlerindedir. Aynı zamanda kelâm ve usûl ilimlerine de vakıf çok yönlü bir alimdir.

Hocalarının çoğu şafii idi. Bu durum O'nun da şafii olmasını intac etmiştir. Öyle ki, eserleriyle şafii mezhebine yardım hususunda bir benzeri çıkmamıştır.

Muhtelif şehir ve bölgelerdeki tahsilinden sonra, ders okutmaktan ziyade, tasnifle meşgul olmuş, hadis ve fıkıh sahalarında emsalsiz eserler vermiştir.

Hakim Nisabûri (405/1014) gibi bir hadisçiden ders almış olması, kütüb-ü sitteden 3 süneni görememe eksikliğini gidermiştir. Kaynakların ifadesiyle 1000'e yaklaşan eserlerinden günümüze intikal edenler oldukça azdır. Eserlerinin birçoğu, muhtemelen, moğol istilâsı sırasında kaybolmuş olmalıdır.

Bu kısa araştırmamızdan öğrendiğimiz kadarıyla Beyhaki, resmî görev almamıştır.

Çok şey yapamamakla beraber, Sübki'nin «ilim dağlarından bir dağ» diye tavsif ettiği büyük muhaddis ve fakih Beyhaki hakkındaki dağınık malûmatı bir araya toplamış olmaktan bahtiyarlık duymaktayız.

(137) Tabakat IV/10.

(138) Tabakat IV/11, el-Bidaye XII/94.

(139) Tebyîn 266, Vefeyat IV/291, el-Kamil X/52, el-Muhtasar II/94...

(140) Tabakat IV/11, Menâkıbü's-Şafii Mukad. 46.